Wikipedia

Portugees

Van Wikipedia

Dit artikel is gesjreve (of begós) in 't Mestreechs. Laes hie wie v'r mit de versjillende saorte Limburgs ómgaon.

't **Portugees** is 'n Romaanse taol, en wiedoet de mies gesproke taol in Portugal en Brazilië. De taol is ouch officieel in Angola, Mozambique, Kaapverdië, Guinee-Bissau, São Tomé en Príncipe, Macau en Oos-Timor; veural in de ierste twie len woene daobij e groet aontal mojertaolsprekers. Wijer weurt de taol door 'n aontal minse gesproke in Goa (India). De streektaole Galicisch en Fala, gesproke in Spaanje, zien ing verwant aon 't Portugees meh weure dao op politieke grun miestal neet oonder gerekend. 't Portugees heet zoe'n 220 miljoen ierstetaolsprekers (en nog miljoene aander twiedetaolsprekers, veural in Afrika); heimèt is 't ein vaan de groetste taole op de wereld. De groete mierderhied vaan de sprekers woent in Brazilië. Zien wereldwij verbreiing daank 't Portugees aon 't koloniaol wereldriek dat de Portugeze tösse de vieftienden en achtienden iew höbbe opgebouwd.

Gebruuk vaan 't Portugees en Portugese creooltaole in de wereld. **Doonkergreun**: Officieel taol en taol vaan de mierderheid; **Middegreun**: Officieel taol en taol vaan 'n minderheid; **Leechgreun**: significante Portugeestaolege gemeinsjap(pe); **Geel**: Creooltaole gebaseerd op 't Portugees.

Inhawd

Historie

't Portugees vèlt oonder de Ibero-Romaanse taole. 't Deilt daomèt väöl wezeleke oontwikkelinge mèt 't Spaons (Castiliaans) en nog gans get mie mèt 't Astur-Leonees. Mèt 't Galicisch vörmp 't eigelek 'n einheid: Portugal waor oersprunkelek e graofsjap vaan 't keuninkriek Galicië, ingestèld naotot de christene dit gebeed op de More vereuverd hadde. De militaire die dat dege kaome oet 't noordeleker Galicië en 't Galicisch góng Portugal es taol vaan de nui elite dominere. Wie Portugal in 1139 'n oonaofhenkelek keuninkriek woort,

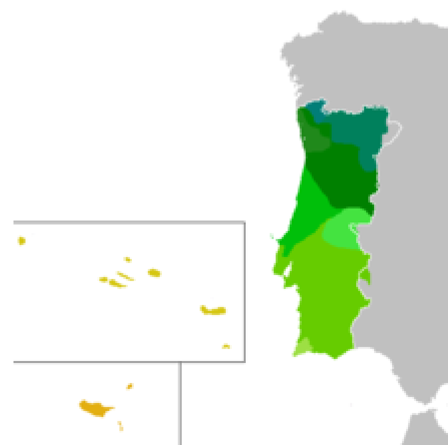
begós de Portugese taol ziech aanders te oontwikkele. 't Keuninkriek breide ziech wijer nao 't zuie oet, en de Portugese taol weurt euveral in 't riek opgelag. Tegeliek bleef d'n invlood vaan 't Spaons zier beperk, zoetot de twie taole veural in oetspraok hendeg oeterein greujde.

In de koloniё vaan Portugal woort veuriers nog mer beperk Portugees gesproke. In Afrika zaote de Portugeze veural in forte en factorije; inheimse rieke woorte neet ingelief. Door de Portugeze mètgenome slave oontwikkelde wel op 't Portugees gebaseerde creooltaole wie 't Kaapverdiaans. In Braziliё vermingde de koloniste ziech mèt de inheimse bevolking en waor de umgaankstaol 't inheims Klassiek Tupi. Pas in d'n achtienden iew, wie 't Tupi verboje woort, begós de bulk vaan de bevolking dao Portugees te spreke. Later, in de negentienden iew, woort de bevolking vaan Angola aongemeujeg um 't te liere: wee katheliek waor en Portugees spraok, kaom veur Portugees staotsbörgersjap in aonmerking. In Mozambique börgerde de taol minder in, meh ouch dao lierde e groet deil vaan de bevolking de koloniaol taol. De Portugese kolonies in Afrika höbbe ouch nao hun oonaofhenkelekheid 't Portugees es officieel taol aongehawwe, es veurnaom bindmiddel tösse de versjèllende volker.

Dialekte

Europa

De groetste dialectische variatie vint me, rillatief nao oppervlaakde en bevolkingsdiechheid, in 't Galicisch. De mieste zouwe dit gei Portugees dialek neume ('t Galicisch heet zienen eige sjrieftaolnorm), meh um taolkundege reies heet 't wel zin veur 't hei te behandele. De diverse Galicische dialekte of tongvalle kinne in drei zones (wes, midde en oos) weure verdeild, boebij de oosteleke dialekte rillatief kortbij 't Asturiaans stoon. Kinmerkend aon 't Galicisch tegeneuver 't (Standaard-)Portugees zien oonder mie de oetspraok vaan de *ch* es [tʃ] (wie in 't Spaons, en neet [ʃ] wie in 't Portugees), vaan de *v-* es [b] (wie in 't Spaons), 't verstumloeze vaan de klaank /ʒ/ tot /ʃ/ en de väöl minder sterke reductie vaan neet-beklemtoende lètters.

Portugese dialekte in Portugal. Me zuut dudeleke versjèlle tösse noord en zuid, zoewie tösse stad/kös en platteland/binneland. 't Stökske gries in Portugal is 't Mirandees, 'n Astur-Leonees dialek wat neet oonder 't Portugees weurt geplaots.

De grens mèt 't Portugees in Portugal, Europees Portugees geneump, weurt miestens bij de landsgrens getrokke, meh vaan 't dialek vaan Melgaço weurt nog wel ins gezag tot 't beter bij 't Galicisch pas. In eder geval vint me in 't Noord-Portugees diverse kinmerke die me vaan 't Galicisch kint. Dat gelt veural veur 't bergechteg binneland (Alto-Minho en Trás-os-Montes); de steideleke dialekte vaan Porto en aander plaotse aon of bij de kös zien minder karakteristiek. In dit binneland kin me nog de 'Galicische' oetspraok vaan de *ch* hure, meh ouch nog versjèlle tösse dentaol en alveolair sisklaanke: tösse *paço* ['pasu] 'paleis' en *passu* ['pas̺u] 'stap' zoewie tösse *cozer* [ku'zeɾ] 'koke' en *coser* [ku'z̺eɾ] 'nejje' weurt nog versjèl gemaak wat zoe klein is tot 't sprekers vaan aander taole koelek zouw opvalle. In de middeliewe waore *ç* en *z* affricaote. E wijer kinmerk, wat ouch in 't kösgebeed veurkump, is tot de *ei* en de *ou* diftonge zien gebleve (ze klinke zoe oongeveer wie de Hollandse oetspraok vaan de *ee* en *oo*).

't Zuie vaan Portugal (inclusief Algarve, Azore en Madeira) is joonger en daorum taolkundeg minder divers. Belaankriekste kinmerk is tot de *ei* en *ou* hei monoftonge zien gewore (ze klinke wie de *ee* en *oo* in 't Limbörgs). 't Gief evels e vrij groet gebeed boe de *ei* 'nen diftong is en de *ou* 'ne monoftong. In Lissabon

beveurbeeld, wat nog zjus in dit gebeed ligk, klink de *ei* bekans es 'ai'. E gans bezunder geval is nog 't Barranquenho in Barrancos (Spaanje), wat soms es Portugees dialek weurt umsjreve meh ouch bij 't Extramadurees (deil vaan de Astur-Leonese taolgrop) kin weure ingedeild.

Brazilië

Braziliaans Portugees is miestens oonmiddellek te herkinne, ouch veur beginnende sprekers vaan 't Portugees. De dialekgrop bevat e groet aontal conservatismes, die in Portugal gooddeils verlore zien gegaange. Zoe zien *-b-*, *-d-* en *-g-* midde in e woord stumhöbbende plosieve gebleve, dewijl ze in Portugal fricatieve zien gewore, en weurt de *-s* nao 'ne klinker nog ummer wie [s] oetsproke en neet, wie in Portugal, es 'n [ʃ] (oetzundering hei-op is 't dialek vaan Rio de Janeiro). Ouch zien de neet-beklemtoende klinkers in Brazilië väöl minder gereduceerd es in Portugal. Dit maak 't Braziliaans veur nui lierders beter verstoonbaar es 't Europees Portugees.

'n Belaankrieke vernuiing is de vocalisatie vaan de *-l* boe geine klinker op volg tot [-w]: *Brasil* klink es [bɾa'ziw]. De *-r* op e woordind vèlt zoeget compleet eweg. De /r/ (e foneem wat euvereinkump mèt 'n inkel *r-* aon 't begin vaan 't woord en 'n dobbel *-rr-* middenin) weurt sterk brouwend oetgesproke, beveurbeeld [ʁ], al is dat in väöl Europese dialekte ouch al zoe. De clusters /di/ en /ti/ klinke steivas as [dʒi] en [tʃi]: *ponte* 'brögk' weurt ['põtʃi] tegeneuver EP [põtɨ]. E grammaticaol versjèl is 't oontbreke vaan 't wäördsje *tu* 'doe/diech': in 't zuie weurt dat gaaroet neet gebruuk (tenzij in de sjrieftaol en aander formeel taolgebruuk) en zeet me in plaots daovaan *você*, in 't noorde weurt 't wel gebruuk meh daan mèt de werkwoordsvörm die bij 't miervoud hure. ('n Parallel oontwikkeling heet ziech veurgedoon in 't Spaons vaan Latiens Amerika.)

De belaankriekste versjèlle binne 't Braziliaans Portugees zien die tösse 't noorde en 't zuie. Sterk aofwiekende accente höbbe de dialekte vaan de Caipira's en de Gaucho's in 't binneland vaan Zuid-Brazilië. Gans bezunder is ouch 't Riverense, ouch *Portunhol* geneump, e Portugees dialek mèt Spaonsen invlood wat laanks de grens mèt Uruguay weurt gesproke.

Afrika en res vaan de wereld

't Angolees Portugees en Mozambikaans Portugees versjèlle neet zoe sterk vaan 't Portugees in Portugal, umtot ze de taol vaan 't vreuger mojerland nog ummer es norm hantere. D'n invlood vaan de inheimse taole beperk ziech in Angola tot 't typisch 'Afrikaans' accent en e hemfelke wäörd; in Mozambique, boe de Bantoetaole hun plaots in 't opebaar leve beter höbbe vasgehawwe, is deen invlood get groeter. Wijer heet eder Portugeestaoleg land wel zien eige dialek (vaan belaank is oonder mie 't Goa-Portugees).

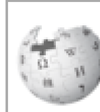
In Oos-Timor zien diverse taole officieel. 't Meidske op de foto sprik (v.l.n.r.) Portugees, Bunak, Fataluku en Tetum.

Portugese creole

De iewelang Portugese inminging in Afrika en de creatie vaan slavepopulaties oet diverse len höbbe gezörg veur e groet aontal op 't Portugees gebaseede creooltaole. 't Kaapverdiaans creool, wat in gans Kaapverdië door de bevolking weurt gesproke, emancipeert ziech laankzaamaon tot 'n sjrieftaol. Dit gelt zeker ouch veur 't Papiamento, wat al vreug in zie bestoon door 't Spaons is bijgestuurd en daorum neet direk es Portugese creooltaol herkinbaar is. Ouch in Guinee-Bissau en aonpaolende deile vaan Senegal weurt 't Portugese creooltaol gesproke. Op São Tomé sprik me 't Forro, op Príncipe 't Principense, meh dees taol verdwijnt oonderhand te gunste vaan 't Standaardportugees.

Diverse aander Portugese creooltaole zien intösse oetgestorve, boe-oonder 't Mardijker vaan Batavia. 't Indiaas creool vaan Daman en Dui verdwijnt oonderhaand door laankzaam decreolisatie: 't is ummer mie goon liekene op 't Goa-Portugees.

Extern links

	D'r is 'n **Portugese editie** van Wikipedia, de vriej encyclopedie.